

**ЕКОНОМСКЕ ПЕРФОРМАНСЕ ПРЕДУЗЕЋА
У ПОЉОПРИВРЕДИ ПОСАВИНЕ
– "микро" показатељи конкурентности**

С. Пуцар¹

Резиме: Ово истраживање се бави двама важним темама: дефинисањем једноставних начина за утврђивање конкурентности пољопривредне производње и кориштењем тих индикатора за утврђивање конкурентности пољопривредне производње на подручју Посавине у БиХ. Фокус је био на "микро" показатељима: приходу по раднику, добити по раднику и стопи добити. У овом истраживању смо се фокусирали на подручје Посавине у БиХ, као изразито пољопривредног подручја. На овом подручју пољопривредна производња је значајно заступљена као економска активност и посједује значајан развојни потенцијал. Оно што су одабрани индикатори показали је то да већина врста пољопривредне производње има релативно добре резултате, што говори да бављење пољопривредом може бити и те како уносно. Због тога је од велике важности помак од традиционалне пољопривредне производње засноване на производњи житарица и других усјева, према профитабилнијим и акумулативнијим дјелатностима. Приступ би требао бити да се подржи постепено преусмјеравање активности, ресурса, радне снаге, са мање конкурентних, на конкурентније дјелатности.

Кључне ријечи: пољопривредна производња, конкурентност, ефикасност пословања, ефективност пословања, приход по раднику, продуктивност, добит по раднику, стопа добити, акумулативност

Увод и методологија

Један од главних проблема у пољопривредне производње у БиХ јесте одсуство повратних информација. Развој пољопривреде зависи од нових технологија које су засноване на знању, како у индустријализованим земљама

¹ Мр Стево Пуцар, дипл. ек., Економски факултет Универзитета у Бања Луци, stevo.pucar@efbl.org

тако и у земљама у развоју. Знање је постало главни, а често и најуноснији фактор у пољопривредној производњи. Међутим, оно може бити уносно само када постоји ефикасан и једноставан начин добијања повратних информација о нивоу конкурентности пољопривредне производње. Само на овај начин се могу утврдити шта је потребно додатно подржати, а шта треба напуштати и које су то области гдје је потребна већа или мања интервенција.

У овом истраживању фокусирали смо се на "микро" показатеље конкурентности пољопривредне производње, као што су ефикасност пословања и ефективност пословања. Ефикасност значи радити боље оно што се ради. Мјери се тако што се ставе у однос аутпут и инпут уложен да се аутпут оствари. Ефективност значи радити праве ствари. Мјери се реализовањем добити на тржишту прилагођавањем производа и услуга захтјевима тражње. Што се тиче индикатора, одабрали смо кориштење најједноставних: приход по раднику, добит по раднику и стопу добити. Такође, фокусирали смо се на подручје Посавине у БиХ, као изразито пољопривредног подручја. На овом подручју пољопривредна производња је значајно заступљена као економска активност и посједује значајан развојни потенцијал.

Мора се нагласити да се овдје ради о истраживању у једном посебном, хаотичном, транзиционом времену у БиХ. Поготово зато што су обједињени и обрађени подаци од 9 општина из подручја Посавине (и из РС и из ФБиХ: Брод, Модрича, Грачаница, Орашје, Домањевац, Лопаре, Осмаци, Добој Исток и Оцак) и 66 предузећа, из два статистички скоро потпуно одвојена ентитетска система. Подаци из завршних рачуна ових 66 предузећа су добијени од "Агенције за финансијске, информатичке и посредничке услуге" (АФИП) у Федерацији БиХ и од "Агенције за посредничке, информатичке и финансијске услуге" (АПИФ) у Републици Српској.

Методологија анализе је релативно једноставна. Једним дијелом се базира се на неким стандардним обрасцима, а другим дијелом на специфичном фокусу ка пољопривредној производњи.

Рад има 4 дијела, који су физички поредани један до другог, а мисаоно међузависни и испреплетени, обухватајући:

- Тренутну позицију пољопривреде у БиХ
- "Микро" показатеље конкурентности предузећа у области пољопривреде
- Ефикасност у раду предузећа у области пољопривреде, на подручју Посавине
- Ефективност у раду предузећа у области пољопривреде, на подручју Посавине

У првом дијелу описује се тренутно стање пољопривреде у БиХ. Други дио елаборира кориштење "микро" показатеља конкурентности предузећа у области пољопривреде - приход по раднику, добит по раднику и стопу добити. Трећи и четврти дио утврђује перформансе, упоређује конкурентност и наглашавају проблеме различитих врста пољопривредне производње на подручју Посавине. Рад завршава давањем неколико важних препорука за превазилажење уочених проблема.

1. Тренутна позиција пољопривреде у БиХ

Данашње промјене у позицији агара у укупној социо-економској структури БиХ, карактерише неколико важних трендова. Прије свега, свједоци смо брзог смањење учешћа пољопривредног становништва у БиХ (1950. године 76%, 1990. године 17,0%) и повећање градског у укупном становништву, затим деаграризација и депопулација сеоских, брдско-планинских и неких приградских подручја, те поновно враћање једног дијела становништва у сектор пољопривреде као јединог извора прихода.

У процесу приватизације је формално измијењена власничка структура, али не и суштински, јер већи дио капацитета из сектора пољопривреде који се односи на државна и друштвена (имања) предузећа, споро је улазио у процес власничке трансформације, а и када је улазио, сам поступак је дуго трајао и траје, а при томе капацитети се не користе и изложени су пропадању. Због тога смо свједоци дезинвестирању у пољопривреди, што је посљедица економског стања у БиХ, неријешеног начина финансирања пољопривреде, недовољно прецизираних мјера аграрне политике, одсуства атрактивних развојних програма и ниског нивоа познавања агро-економских фактора привређивања.

2. "Микро" показатељи конкурентности предузећа у области пољопривреде

Како је привредни развој циљ сваке привреде, тако је приоритет развојне политике подстицање динамичног развоја, али и умањење утицаја недовољно развијених елемената конкурентности на укупну конкурентност привреде.

Анализа конкурентности спроводи се анализом мерљивих елемената конкурентности. С тим у вези, могу се издвојити три групе фактора који значајно утичу на конкурентност:

- 1) опште окружење (макроекономска политика, институционални и регулаторни оквири);
- 2) локални фактори и
- 3) фактори специфични за поједине секторске дјелатности.

Истовремено, предузетничка активност у неком подручју везана је и за доступност образоване радне снаге, близину тржишта, доступност потребних сировина, економску моћ, цијену радне снаге на тржишту, као и за инфраструктурну доступност.

Поред поменутих фактора који имају значајну улогу у повећању конкурентности, у овом истраживању ми ћемо анализирати „микро” показатеље конкурентности, као што су ефикасност пословања и ефективност пословања. Питер Дракер прави јасну разлику између ефикасности и ефективности пословања предузећа. Ефикасност значи радити боље оно што се ради. Мјери се тако што се ставе у однос аутпут и инпут уложен да се аутпут оствари. Ефективност значи радити праве ствари. Мјери се реализовањем добити на тржишту прилагођавањем производа и услуга захтјевима тражње.

Најважнији показатељ колико је неки сектор ефикасан у пословању је продуктивност рада. Она се најчешће мјери као количина произведене робе по једном сату рада, али ми ћемо је овдје рачунати као вриједност произведене робе по једном запосленом. Дакле наш индикатор говори колико један радник неког сектора произведе робе, исказано у новчаној вриједности те робе.

Међутим, много нам је важнија информација је о ефективности пословања, тј колико сектор оствари добити на тржишту, прилагођавањем производа и услуга захтјевима тражње. То је зато што нам подаци о добити по предузећима и дјелатностима дају индикацију гдје се то економске активности одвијају у позитивном правцу. Због тога ћемо користити индикатор добит по запосленом и стопу добити као факторе конкурентности који нам дају, прије свега, информацију о ефективности, али и ефикасности пословања.

3. Ефикасност у раду предузећа у области пољопривреде, на подручју Посавине

Подаци о продуктивности рада по дјелатностима у 2007. години у КМ, користећи узорак 66 предузећа из подручја Посавине у БиХ, садржани су у Табели 1. и то:

Табела 1. Продуктивност– Приход по раднику у 2007 години (у КМ)
Table 1 Productivity-revenue per worker in 2007 (KM)

Врста пољопривредне дјелатности Type of agricultural activities	Приход по раднику Revenue per worker (у КМ/in KM)
Услугне дјелатности у биљној производњи и сточарству	240.407
Свињогојство	175.886
Гајење усјева и гајење стоке(мјешовита произв.)	138.962
Перадарство	122.791
Повртарство, цвјећарство, убирање биља	117.005
Житарице и др. усјеви	92.860
Гајење стоке и осталих животиња	75.815
Пчеларство	42.683
Говедарство	35.085
Рибарство	23.893
Гајење оваца и коза	12.119

Извор: АФИП ФБиХ и АПИФ РС (подаци из завршних рачуна) и калкулације аутора

Најбоље резултате у ефикасности пословања, поред услужних дјелатности у биљној производњи и сточарству, остварује свињогојство. Податак из Табеле 1. значи да у овом сектору један радник у просјеку годишње произведе вриједност од 176.000 КМ. Слиједи гајење усјева и гајење стоке(мјешовита производња), перадарство и повртарство, цвјећарство и убирање биља. Значајно нижа продуктивност је код пчеларства, говедарства, рибарства и гајења оваца и коза.

4. Ефективност у раду предузећа у области пољопривреде, на подручју Посавине

Као што видимо у Табели 2., највишим нивоом добити по запосленом издваја се гајење усјева и гајење стоке као мјешовита производња. Убједљиво најнижу конкурентност има производња житарица и др. усјева.

Оно што се може примијетити је то да је већина врста пољопривредне производње има релативно високу добит по запосленом, што говори да бављење пољопривредом може бити и те како уносно.

Табела 2. Ефективност – добит по раднику у 2007 години (у КМ)
Table 2 Effectiveness - profit per worker in 2007 (KM)

Врста пољопривредне дјелатности Type of agricultural activities	Добит по раднику Profit per worker (КМ)
Гајење усјева и гајење стоке(мјешовита произв.)	14.467
Услугне дјелатности у биљној производњи и сточарству	9.148
Свињогојство	5.165
Повртарство, цвјећарство, убирање биља	4.297
Рибарство	3.738
Гајење стоке и осталих животиња	2.554
Говедарство	1.531
Гајење оваца и коза	0
Пчеларство	-2.068
Перадарство	-6.159
Житарице и др. усјеви	-16.278

Извор: АФИП ФБиХ и АПИФ РС (подаци из завршних рачуна) и калкулације аутора

У табели 3 видимо податке о стопи добити по дјелатностима у области пољопривреде.

Добит по раднику и стопа добити су најважнији од показатеља који нам говоре о успјешности пословања појединих предузећа и дјелатности. Кад се оба индикатора узму у обзир посебно се издвајају двије врсте пољопривредне производње - рибарство и гајење усјева и гајење стоке као мјешовита производња. Значајна разлика у добити по раднику између ове двије дјелатности указује на то да је рибарство више радно-интензивно од гајења усјева и гајења стоке као мјешовите производње. **Ово су врсте пољопривредне производње које успјешно послују на подручју Посавине, којима није потребна значајна подршка у побољшању ефективности и ефикасности пословања, већ је њихов кључни проблем недостатак подршке у расту и ширењу пословања.**

Друга група која се издваја су говедарство, услужне дјелатности у биљној производњи и сточарству, повртарство, цвјећарство, убирање биља, гајење стоке и осталих животиња и свињогојство. **Ове врсте пољопривредне производње у Посавини су очигледно на добром путу, али имају још много проблема, првенствено у побољшању ефективности и ефикасности пословања.** То значи проналажење тржишта и тржишних ниша гдје је могуће остварити добит, увођење савременијих технологија, мијењање капиталне структуре кроз разне облике финансирања, итд. Све ове дјелатности имају значајан потенцијал у запошљавању у области пољопривреде.

Табела 3. Стопа добити по дјелатностима у 2007 години (у %)
Table 3. The rate of profit per activities in year 2007 (%)

Врста пољопривредне дјелатности Type of agricultural activities	Стопа добити Rate of profit
Рибарство	15,6%
Гајење усјева и гајење стоке(мјешовита производ.)	10,4%
Говедарство	4,4%
Услугне дјелатности у бильној производњи и сточарству	3,8%
Повртарство, цвјећарство, убирање биља	3,7%
Гајење стоке и осталих животиња	3,4%
Свињогојство	2,9%
Гајење оваца и коза	0,0%
Пчеларство	-4,8%
Перадарство	-5,0%
Житарице и др. усјеви	-17,5%

Извор: АФИП ФБиХ и АПИФ РС (подаци из завршних рачуна) и калкулације аутора

Трећа група која се овдје издваја су дјелатности које су у значајним проблемима (гајење оваца и коза, пчеларство, перадарство и, поготово, производња житарица и других усјева). Ове дјелатности, без обзира на лоше резултате, представљају неке од најзаступљенијих пољопривредних активности и према њима треба приступити са доста опреза.

Закључак

Најважније питање у овом истраживању било је проналажење начина за утврђивање које су то пољопривредне активности гдје се може остварити значајан раст производње. Приступ који је одабран је био анализа „микро” показатеља конкурентности, као што су ефикасност пословања и ефективност пословања. Као најважнији показатељ колико је неки сектор ефикасан у пословању одабрана је продуктивност рада. Она се најчешће мјери као количина произведене робе по једном сату рада, али је овдје, због једноставности, мјерена као вриједност произведене робе по једном запосленом.

Међутим, закључак до којег смо дошли у току истраживања је да нам је много била важнија информација је о ефективности пословања, тј колико се оствари добити на тржишту, прилагођавањем производа и услуга захтјевима тражње. Због тога смо већу пажњу посветили индикаторима добити по

запосленом и стопи добити. Ова два индикатора нам дају, прије свега, информацију о ефективности, али и ефикасности пословања (посебно добит по раднику) и дали су нам индикацију гдје се то економске активности одвијају у позитивном правцу.

Ови "микро" показатељи конкурентности су на једноставан начин, на бази 66 предузећа у области пољопривреде, са подручја Посавине, дали оцјену да је у Посавини производња рибе највише (приход по раднику 23.893 КМ, добит по раднику 3.738 КМ, стопа добити од 15,6%), а производња житарица најмање исплатива (приход по раднику 92.860 КМ, добит по раднику -16.278 КМ, стопа добити од -17,5%).

Ови резултати нам указују да је од велике важности помак од традиционалне пољопривредне производње засноване на производњи житарица и других усјева, према профитабилнијим и акумулативнијим дјелатностима. Охрабрујуће је то да већина врста пољопривредне производње на подручју Посавине има релативно високу добит, што говори да бављење пољопривредом може бити и те како уносно. Приступ би требао бити да се подржи постепено преузмјеравање економских активности, ресурса, радне снаге, са мање конкурентних, на конкурентније дјелатности, уз подршку произвођачима који су профитабилни да то и остану.

Литература

1. Војнић, Д. (1978) Инвестиције и друштвена репродукција. Загреб: Информатор
2. Закић-Вујатовић, З. (1995) Аграрна економија. Београд: Економски факултет
3. Јаблановић, В.Д. (2004) Модел стабилности пољопривредне производње - земље у транзицији. *Економика пољопривреде*, вол. 51, бр. 3-4, стр. 213-219
4. Милановић, М. (1996) Политика цена пољопривредних производа. Београд: Друштво аграрних економиста Југославије
5. Поповић, Г. (2006) Класичне симплифициране методе и поступци анализе промена привредне структуре. Финрар, Бања Лука, бр. 8
6. Секулић, М., Војнић, Д. (1980) Увод у анализу и планирање инвестиција. Загреб: Информатор

Примљено: 01.06.2009.

Одобрено: 28.09.2009.

UDC: 631.15:65.011.4(497.6)

**ECONOMIC PERFORMANCE OF THE FIRMS
IN AGRICULTURE IN THE AREA OF POSAVINA
– "Micro" indicators of competitiveness**

Stevo Pucar, M.Sc
Faculty of Economics, University of Banja Luka

Summary

This research deals with the two important topics: the definition of simple ways to determine the competitiveness of agricultural production and use of these indicators to determine the competitiveness of agricultural production in the region of Posavina in BiH. The focus was on the "micro" indicators: revenue per worker, profit per worker and the rate of profit. In this study we focused on the area of Posavina in BiH, as an area of intensive agricultural production. In this area the agricultural production is represented as a significant economic activity and has significant development potential. The selected indicators showed that most types of agricultural production had a relatively good results, which says that agricultural production can be profitable. Therefore, it is of great importance to make the shift from traditional agricultural production based on the production of crops, to more accumulative and profitable activities. The approach should be to support the gradual redirection of activities, resources, labor force, from less competitive, to more competitive activities.

Key words: agricultural production, competitiveness, business efficiency, business effectiveness, revenue per worker, productivity, profit per worker, the rate of profit, earning capacity

Author's Address:

Mr Stevo Pucar
Ekonomski fakultet
Banja Luka
Republika Srpska
stevo.pucar@efbl.org